

MIJHAPPODNA EKOHOMIKA

A MAGYAR EGYETEMI TUDÁSKÖZPONTOK ÚJ KIHÍVÁSAI A STRATÉGIÁK ÉS A PÉNZÜGYEK TÜKRÉBEN

Dr. habil LENTNER CSABA CSc.

ABSTRACT

A magyar egyetemek a XXI. század elején kíméletlenül szembesülnek a tudásalapú társadalom egyre növekvő igényeivel. Valóságos tudásközpontként kellene, hogy működjenek, ahol magas szellemi tőke hányad előállítására képes szakembereket kell kiképezniük. Stratégiai cél, hogy erősödjön az ipar és az egyetemek közötti kapcsolat. Egyetemeinket ez nehéz helyzet elé állítja, hiszen még magukon viselik a szocialista tervgazdasági rendszer szervezeti- és tulajdonosi struktúráit, sőt jelentős pénzügyi problémákkal küzdenek. Valóságos piaci igények kielégítésére hivatottak, miközben „félpiaci” viszonyok között működnek. Ez jelentős pénzügyi- és szemléletbeli stratégia-váltásra kényszeríti őket, illetve a kormányzatot. A XXI. század tőkevonzó képességét azonban az innovatív nemzetgazdasági háttér jelenti, amelynek a kialakításában az egyetemi tudásközpontok kulcsszerepet töltenek be. A bolognai folyamatokhoz való illeszkedés, egyetemeink valóságos tudásközpontokká való átalakítása így megkerülhetetlen feladat.

A TUDÁSKÖZPONTOK DIMENZIÓI

Az emberiség előbbre jutásában, ennek megnyilvánulásaként a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésében a munkafolyamatokba investált szellemi „hozzáadott tőke” mértéke és színvonala adja a meghatározó alapokat. A tökéletesebb termelési eljárások, a nagyobb hozamot biztosító termelési és gazdasági folyamatok igazolhatóan a munkába, a munkafolyamatokba fektetett szellemi többlet energiák révén valósulnak meg. A szellemi többletenergiák képződési helyszínei, területei azonban a világgazdaság történetében egy sajátos, permanens átalakuláson mentek keresztül. Azok a tudásközpontok, amelyek végül is a társadalmi, gazdasági fejlődés alapjaként, a kultúra mecénásaként értelmezhetőek, amelyek a

politikai változások bázisai, kiindulópontjai a XIX. század közepéig alapvetően a mezőgazdasági tevékenységhez, annak meghatározó üzemtípusaihoz köthetők, azokban illetve azok köré szerveződtek. A tudásközpontok a rabszolgatartásra épülő mezőgazdasági üzemekben, a feudális jellegű, a jobbágymunkára, később a mezőgazdasági bér-munkára épülő birtokokban, uradalmakban, majorságokban öltöttek testet. Az ipari tevékenység előtérbe kerülésével, a tömegtermelés és az erre vonatkozó igények markáns, világgazdaságot átfogó megjelenésével a pénztőke, az ipari és a kereskedelmi tőke integrációjának hatásaként azonban a XIX. század második felére már ipari üzemek, az ipari tevékenység adja a gazdasági fejlődés alapját, egyúttal a társadalmi és politikai viszonyok meghatározó színterét. Az ipari tevékenység, a pénz-, a kereskedelmi-, és ipari tőkét magába integráló konglomerátumoknak a világgazdaságot és az emberiség fejlődését meghatározó alapjai a XX. század '70-es éveinek közepéig tartották magukat. A Bretton Woods-i pénzügyi rendszer összeomlása, az amerikai dollár értékállóságának és értékállóságának megszűnése, a szénhidrogén származékok világméretű drágulása azonban a mezőgazdasági és ipari tömegtermelés, a köbméterekben, tonnákban, vagonokban mérhető egyfajta voluntarista szemléletet tükröző szerepének, világgazdaságon belüli súlyának a leértékelődéséhez vezetett el. A világgazdaságban a korábban általánosan jellemző, a fejlettséget, a gazdaság alapját adó mezőgazdasági és ipari teljesítmények, és az ezek szervezeti hátterét adó üzemtípusok helyett a szellemi tőke koncentrációját nagyságrendekkel megnövelő szolgáltatási, és kutatás-igényes folyamatokra helyeződik a hangsúly.

A világgazdaság élvonalába tartozást egy-egy ország, vagy régió esetében nem az adja a XX. század '70-es éveitől, hogy hány vagon búzát, vagy hány tonna vasércet állítanak elő, illetve dolgoznak fel, hanem az, hogy az előállított termékek mennyire biztonságosak, a környezetet minél kevésbé szennyezzék, minél célszerűbbek, minél kisebb helyen tárolhatóak és minél szélesebb körben használhatóak legyenek, sőt minél igényesebb és igazolt fogyasztási szükségletet elégítsenek ki. Ezen alapvetően uralkodó,

---

Dr. habil LENTNER CSABA CSc.
dékán-helyettes, intézetigazgató egyetemi docens
Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi
Kar, Sopron, e-mail: drilentner@ktk.nyse.hu

a kor színvonalát kifejező eszközök a számítástechnika, a közlekedés, a távközlés területéhez kötődnek alapvetően. A szolgáltatások területén a pénzügyi tevékenység, az emberi munkaerő állapotát javító egészség-turizmushoz, vagy akár részmunkaidős mezőgazdasági üzemek térnyerése a jellemző. Ezek közös tulajdonsága, hogy a tevékenységükhöz - a korábbi évszázadok termelési folyamataival összevetve - nagyságrendekkel több és magasabb színvonalú szellemi tőkét igényelnek. Mindezek kiindulópontja, bázisa, mondhatni tudásközpontja a felsőoktatási rendszer. Regionálisan is az egyetemek környezetében megtelepedő, magas szellemi tőke hányadot igénylő ipari, szolgáltatási és mezőgazdasági-biotechnológiai folyamatok a világ-gazdaság fejlődésének alapját, sőt motorját képezik. Egy-egy ország világ-gazdasági szerepének, jelentőségének megítéléséhez már nem a kitermelt vagy feldolgozott nyersanyag mennyisége, hanem a minél magasabb és kvalifikáltabb élő munkaerővel előállított, magas használati értékkel bíró szolgáltatások és termékek köre lép.

A mai kor igényeinek megfelelő tudásalapú társadalom megvalósításában, a kiegyensúlyozott, gyors fejlődési ütem fenntartásában a meghatározó elem a képzés színvonala, amelynek legfelsőbb szintje az egyetemi-főiskolai képzés. A magas hozzáadott értékű javak előállításához nélkülözhetetlen szakképzett munkaerő biztosításának a fő bázisa a felsőoktatás, amely a termékek műszaki paramétereinek fejlesztésében, új technológiák kialakításában, a szolgáltatások színvonalának emelésében, így alapvetően az ezeket megalapozó kutatási és fejlesztési tevékenységben vezető szerepet jelent.

Európának, a szűkebb földrajzi térségünknek az új típusú és fajsúlyú kihívásokra adandó válaszaiban meghatározó az Európa Tanács 2000 márciusi liszaboni értekezlete, amely a következő célokat fogalmazta meg: „2010-re Európa legyen a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdasága, amely képes a fenntartható gazdasági növekedés elérésére, egyre több és jobb munkalehetőség, nagyobb társadalmi kohézió megteremtésére”. Az Európai Unió, a fejlett piacgazdaságok kiemelt figyelmet fordítanak az oktatás és a szakképzés fejlesztésére, a résztvevők körének és ismeretanyagának bővítésére. Az oktatásban, a szakképzésben és a felsőoktatásban résztvevők aránya, létszáma, ezen a területeken megszerezhető tudásszint valamennyi ország társadalmi-gazdasági fejlettségének meghatározó eleme. Az újdonság keresése, a fejlődés mozgatóerőinek feltárása, új tudományos diszciplínák megtalálása egyre szorosabban beépül a felsőoktatás rendszerébe. A beépülést követően ott „feldolgozva”, „letanítva”, a potenciális munkaerőbe „integrálva” kikerül a termelési- és szolgáltatási szektorokba, hogy a technikai-műszaki színvonalat, a termékek és szolgáltatások használati értékét, biztonságát, környezetbarát jellegét erősítse, illetve társadalmi-politikai változások életre hívásának generálója legyen.

A Magyarországon működő kutatóhelyek kétharmada valamelyik felsőoktatási intézményben található. A felsőoktatási szektor foglalkoztatja – az iménti adatból következően – a kutatók 40 százalékát. A felsőoktatás másik alapvető feladata a felsőoktatásba kerülő egyre nagyobb létszámú hallgató szakmai felkészítésének növelése. A felsőoktatás a kutatók utánpótlásával megteremti a kutatási, fejlesztési tevékenység kívánatos bővítését, ezáltal a gazdasági-társadalmi folyamatok színvonalának elmélyítését, igényességének növelését.

A fejlett piacgazdaságokban az oktatás-képzés egyre kevésbé fejeződik be az első diploma megszerzésével. A folyamatos műszaki-gazdasági fejlődés ugyanis szükségsszerűvé teszi a különböző képzési formákba való többszöri bekapcsolódást, a rendszeres továbbképzéseket, a gazdasági szerkezet folyamatos átalakulásával járó szakmaváltásokat. A munkaerő képzésével, átképzésével kapcsolatos feladatok legintenzívebb, legigényesebb folyamatai a felsőoktatási intézményekben történnek.

MAGYAR SAJÁTOSSÁGOK

A piacgazdasági átmenet magyar modelljében az ipar állt a középpontban, ahol a tervgazdasági rendszer korábbi, döntően nehézipari szerkezetét az ipari forradalom legújabb hullámának termékei váltották fel. A multinacionális cégek a zöldmezős beruházásaikkal és a volt állami vállalatok privatizációjával egy versenyképes ipari szerkezetet alakítottak ki. Magyarország új típusú gazdaságában is alapvetően a gépipari vertikumok dominálnak – lényegesen fejlettebb műszaki színvonalat megtestesítve – mint a tervgazdasági rendszer idején. Közös jellemzője azonban a szocialista tervgazdasági- és a 17 éves múlta visszatekintő piacgazdasági átmeneti rendszernek, hogy a szolgáltatási szektor átfogó, a rendszer egészét meghatározó kifejlesztése elmaradt, illetve a tudásalapú társadalom alapját jelentő oktatási intézmények állami költségvetési forrásellátottsága számottevően – a kor igényeihez mérten - nem gyarapodott. Ezáltal a magyar felsőoktatási rendszerből kibocsátott munkaerő – az állami pénzügyi politikai eszközök ugyancsak gyenge hatékonysága mellett – még nem alakított ki meghatározó, szükséges összetételű és mértékű, alapvetően minőségi tökevonzási körülményeket.

A gazdasági- társadalmi fejlődés alapját jelentő tudásközpontok fejlődéstörténetét vizsgálva, azokat a magyar viszonyokkal összevetve látható, hogy a piacgazdasági átmenet végén a magyar gazdasági-társadalmi viszonyok fő mozgatórugói, a tömegtermelésre képes, mára már korszerű műszaki színvonalat megtestesítő ipari szervezeti aggregátumok. Az 1970-es évek közepétől – lényegében a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer összeomlásától – azonban az USA, Nyugat-Európa és Japán módosította a tömegtermelésre, az ipari vertikumokra koncentráló gazdasági struktúráját. Az ipari növekedés által mozgatott

gazdasági fejlődésről a szolgáltató szektorok által mozgatott fejlődésre tértek át. A szolgáltatások széles köre, a közlekedés, a szórakoztató ipar, az elektronika, a turizmus, - ezen belül az egészségturizmus -, a biotechnológia, a kommunikációs technológiák, a számítástechnika vették át a hagyományos ipari területektől, és a szervezeti bázisukat jelentő vállalati struktúráiktól a gazdasági növekedés motorjának szerepét. A szovjet tervgazdasági rendszert némileg kiigazító magyar szocialista tervgazdaság azonban nem volt képes a szolgáltató szektorok fejlődését a kívánt mértékben elindítani. A piacgazdasági átmenet időszakában, pedig a meglévő, alapvetően voluntarista szemléletet is tükröző ipari területek kerültek egy magasabb műszaki színvonalat biztosító ipari struktúrával felváltásra, amely váltás azonban nemzetgazdasági szinten a szolgáltató szektorok kívánt mértékű elterjedésének kifejlődésére – az előzőekből következően - nem elsődlegesen koncentrált.

2000 és 2003 időszakában a magyar pénzügyi politikában megfigyelhető egyfajta belső erőforrás fejlesztésekre irányuló koncepció-váltás, amely mind a keresleti mind a kínálati piacon a belső fizetőképesség kereslet, és a belső kínálat növelésére fókuszál. A Széchenyi Fejlesztési Terv keretei között végrehajtott turizmusfejlesztési-, idegenforgalmi beruházások, a hazai turisztikai vállalkozások feltőkésítését segítő állami támogatások, azonban a hozzájuk fűzött reményeket tartósan nem váltották be. A világgazdasági recesszió időszakában, a magyar export reálnövekményének zuhanásakor bár a magyar pénzügyi politika helyesen reagált a GDP 5 százalékos körüli növekményének fenntartása érdekében egy alternatív gazdasági helyettesítő programmal. Az új koncepció végül is a korábbi látványos GDP növekedést már-már lehúzó export piaci trendek kompenzálását a belső erőforrások fejlesztésével, a belső piac élénkítésével próbálta mérsékelni. A 2001 szeptemberétől beálló világpolitikai változások, a terrorizmus intézményes fenyegetettsége a magyar, extenzív jellegű, jobbra a turisztikai, termálvizes létesítmények, szolgáltatások, és ezen keresztül a magyar szolgáltatási mérleg többlet-teljesítményeivel a reálgazdasági tranzakciós mérleg tartós, és növekvő negatívumát kívánta ellensúlyozni. Ez a fizetési mérleget összességében javítani szándékozó koncepció – mint az 1. számú táblázatból látható – rövid távú eredményeket hozott.

A magyar fizetési mérlegek évről évre negatív tendenciát mutatnak a költségvetési mérlegekkel egyetemben, így az ikerdeficit jelensége érvényesül. Rendszer-specifikus elem a magyar gazdaságban a költségvetési- és fizetési mérlegek hiányának állandósulása, sőt az ezredfordulót követő években a hiány – tervezetthez és előző évekhez mért – többszörösére növekvő értéke és GDP-hez mért aránya. A költségvetés gyenge forrásallokációja, a pénzügyi egyensúlyi problémák eszkalálódása, a gazdasági növekedés lassulása a vállalkozói szolgáltató szektor által igényelt potenciális pénzpiac illetve hiteligeny területén kiszorítási effektust (crowding out effect) keletkezett,

hiszen a növekvő hiány, és államadósság által generált – egyébként a portfólió befektetők szempontjából biztonságos – magyar állampapír piaci növekmény a vállalkozói hitelpiacról kiszívja, kiszorítja, felszívja, (elszívja) a szabad likvid banki- és tőkepiaci forrásokat. Ez a kereskedelmi bankok és a jegybank aggregált mérlegeivel is igazolható jelenség áthidalása az 1990-es évek közepétől egy új nemzetgazdasági kihívás. A helyzet konszolidálása, a vállalkozói hitelpiac és az állampapír piac egyensúlyba hozása, a közlekedő edény effektus analógiájára nyilván egy hosszabb, szerves gazdaság fejlődési elemeket is tartalmazó folyamat eredménye lehet csak.

A magyar humánszektor, a közszolgáltatási területek (így jelenleg a felsőoktatás) perspektíváinak értékelésében indokolt vizsgálni a Magyarországra irányuló – egyfajta kiindulási alapokat jelentő – működő-tőke- és portfólió tőke befektetések trendjeit. Az 1996-1997-ben lezajlott tömeges privatizációt követően a Magyarországra irányuló – a piacgazdasági átmenet alapját adó - gépipari-, zöldmezős beruházások visszaestek. Az értékesíthető állami vagyontömeg ugyancsak jelentős mértékben leapadt az energiaszektor privatizációját követően. Új elemként jelentkezik az extenzív típusú munkaerő igényeket támasztó külföldi beruházásoknál, hogy a magyar munkaerő béreinek és közterheinek emelkedésével, így a vállalati versenyképesség romlás ellensúlyozására gazdaságilag fejletlenebb, olcsóbb munkaerőt is biztosítani tudó országokba helyezik át a tevékenységüket. A Magyarországról kiáramló tőke számszakilag nehezen mérhető, de empirikus módon érzékelhető, látható. További probléma a magyar költségvetési- és jegybanki mechanizmusok időnkénti összehangolatlansága következtében előálló instabil magyar államháztartási pénzügyi környezet eszkalálódása. A magas költségvetési hiány, amely előbb-utóbb egy úgynevezett új típusú – a növekvő hiány tényéből kiinduló - inflációt generál, a jegybanki mechanizmusok teljes – és kellő átmenet nélküli - kivonása a költségvetési folyamatok hitelezéséből, az árfolyam-politika, az erős forint export versenyképességet rontó ténye összességében és összehatásaiban leértékeli a Magyarországra települt külföldi működő-tőke befektetéseket. Csökken a külföldi befektetések exportból realizált hozam előállító képessége, bizonytalan az államháztartási pénzügyi környezetük, így a számviteli értelemben vett cégértékük az egyes befektetéseknek, ezen keresztül nemzetgazdasági szinten pedig az országban lévő névértéken számított működő-tőke investíciónál a reál-, illetve tényleges értékben számolva szerényebb működő-tőke állomány adódik, mint amennyit a statisztikai mérhetőség alapján kimutatunk. A hiány állandósulása és növekvő mértéke következtében előálló államadósság és az ezt lefedő állampapír piaci portfólió befektetések a romló működő-tőke trendekkel ellentétben pedig emelkednek. A két függvényvonal (lásd a 3. számú ábrát) által bezárt egyre nyíló hegyesszög elsődlegesen egy pénzügyi

deficitet jelez. A magas államadóssági kamatterhek tényét figyelembe véve az állampapír piac forrásokat von el a közszekortól, az oktatástól, egészségügytől, így összességében társadalmi deficitet is gerjeszt. A kutatás igényesebb, hosszabb letelepedési szándékkal Magyarországra esetlegesen investálókat a bizonytalan, hektikus rángásokat mutató magyar államháztartás néha elriasztja. A magas államadósság következtében előálló, ennek következtében a közszeaktor területeiről forrást kiszívó, a munkaerő képzési szintjét és reprodukcióját növelő területek működési zavarokkal terhelt rendszerei pedig az elsődlegesen minőségi tőkeberuházások minőségi munkaerő igényeit még nem elégítik ki. A magyar munkaerő „bővített, új tartalmú reprodukcióját” még nem teszik lehetővé, olyan mértékben, mint azt a világgazdaság fejlődése, a tudásalapú társadalom követelményei igényelnék.

A magyar fizetési mérleg részletes pozícióit az 1. számú táblázat, a „crowding-out effect”, és a közlekedő edény effektus pozícióit az 1-2. számú ábrák modellezik, míg a Magyarországra irányuló portfólió- (állampapír piaci) és működő tőke befektetések empirikus közelítésű elvi függvényeit a 3. sz. ábra.

A kedvezőtlen makrogazdasági környezetben az egyetemekre, mint tudásközpontokra meglehetősen nagy szerep hárul. A gyenge költségvetési forrásellátottság, a lanyhuló működőtőke befektetések közegében a magyar felsőoktatásnak az új típusú versenyképességi kritériumokra megfelelő választ indokolt adni. A magyar felsőoktatási szektor – mint a tudásközpontok összessége – az elmúlt évtizedben egy látványos, de jobbára extenzív fejlődésen ment keresztül (lásd a 2. számú táblázatot). A hallgatói létszám megemelkedése, az egyetemi integrációk még azt a kívánt minőségi hatást nem érték el, amellyel a világgazdaság élvonalbeli termék és szolgáltatás kínálatához Magyarország felzárkózhatna. A humáninfrastruktúra területén – talán egyetlen pozitív elem -, hogy a felsőoktatásban tanulók aránya a háromszorosára nőtt. Ugyanakkor az összes, humáninfrastruktúrához köthető területen romlottak a pozíciók, a bölcsődei ellátástól kezdődően a kulturális javak fogyasztásáig bezárólag. A hallgatói létszám dinamikus növekedését már nem követte a pénzügyi források megfelelő reálértékű növekménye. A magyar piacgazdasági átmenet miáltal a megkésztet újraiparosításra koncentrált, így – óhatatlanul - figyelmen kívül hagyta illetve a szükséges források hiányában nem tudta kellően preferálni a humáninfrastruktúra intenzívebb fejlesztését, így a világgazdaság fejlett térségeihez mért versenyképességi pozíciói gyengültek. A Bretton Woods-i rendszer összeomlását követően azonban világtendencia, hogy a humán infrastruktúra fejlesztése illetve fejlettsége a sikeres felzárkózás motorja. Az amerikai gazdaság munkahely-teremtési programja rávilágít, hogy az oktatásban, az egészségügyben és a szociális szolgáltatásokban munkahelyek létesülnek. A jól kiképzett és egészséges munkaerő az igazi

versenyképességi tényező a XXI. század világgazdasági versenyében. Az Európai Unió hosszabb időszak óta jelentkező gyengeségei is alapvetően arra vezethetők vissza, hogy a munkahelyteremtésben átfogó sikert nem tudott elérni, főleg a szolgáltatások területén. Mindezeket figyelembe véve a XXI. század első évtizedeiben a magyar oktatási-, szociális-, kulturális és az egészségügyi ellátó rendszereket indokolt hatékonyabban fejleszteni. Ezáltal a terciér szektor ezen ágaztaiban új munkahelyek létesülhetnek. A fejlesztés révén egy minőségi, az egyetemek által jól kiképzett, a minőségi tőkebefektetéseket kezelni képes új típusú munkaerő termelődik ki, amely az egészségügyi ellátó rendszerek által hatékony „karbantartásban” részesül, a munkaerő piacon stabil pozíciókat építhet ki. Ezeknek a folyamatoknak az összehatásaként egy fejlettebb technológiai és társadalmi igényeknek is megfelelő színvonalú, modern ipari és szolgáltatási vertikumokat üzemeltetni képes munkaerő kínálat jön létre.

A magyar működőtőke és portfólió tőke befektetések empirikus közelítésű elvi függvényeire visszatérve (3. számú ábra) alapvető probléma, hogy a Magyarországon már korábban meglepedett, főként kisebb, fogyasztási cikket gyártó cégek viszont olyan országokba – többnyire Kelet-Európába, Távol-Keletre – távoznak, ahol olcsóbb a szaktudást nem igénylő munkaerő. Vélelmezhető, hogy a multinacionális társaságok közül is távozik majd több olyan cég, amely csak összeszerelő jellegű munkát végez a magyarországi üzemében – azaz nem függ helyi beszállítóktól és a célpiaca sem Magyarország -, ezért a termelést néhány hét alatt olcsóbb helyre tudja telepíteni. Erre volt már példa korábban az IBM és a Manesmann esetében. Megítélésem szerint ténykérdés, hogy Magyarország a piacgazdasági átmenet 1987-től 2004-ig tartó időszakában egy külső fundamentum vezérelt piacgazdasággá vált. A külföldi működő-tőke befektetések magyar gazdaságot dinamizáló szerepétől továbbra sem tekinthetünk el, sőt fordulópontra van szükség a működő-tőke befektetések Magyarországra vonzása tekintetében. A magyar gazdaság túl van a zöldmezős nagyberuházások időszakán. A minőségi tőkevonás feltételeinek kialakítására van szükség, ahol a legfőbb tőkevonó kritérium a stabil, kiszámítható államháztartási közszeaktor környezet és a szakképzett, egészséges munkaerő állomány. A külföldi működő-tőke befektetők mindinkább érdeklődnek a megerősödött és versenyképes magyarországi cégek felvásárlása iránt, ami a piac konszolidációját erősíti több iparágban is. Magyarországot ma már egyre több, már itt működő társaság választja termelési tevékenysége centrumául, illetve a nagyobb hozzáadott értékű tevékenység vagy a kutatási, fejlesztési tevékenysége színhelyeül. Ennek elterjedése azonban Magyarországon még nem vált általánossá, a magyar gazdaság fejlődésének ez még nem rendszer-specifikus eleme. Az egyetemi képzés színvonalának és szerveztségének emelésével és a kiszámíthatóbb, stabilabb államháztartási környezettel javíthatók a tőkevonási feltételek, a magasabb szellemi tőke

hányadot igénylő szolgáltató és ipari vertikumok Magyarországra orientálása.

EGYETEMEK, MINT TUDÁSKÖZPONTOK

A fejlett piacgazdaságokban alapvető tendencia az 1970-es évektől, hogy az egyetemek képzési és kutatási társaságokká válnak, szervezetük, működési szisztémájuk piaci alapokra helyeződik. Magyarországon a 2000-ben megkezdett felsőoktatási szervezeti integráció célja, hogy az egyetemi kapacitások jobban kihasználásra kerüljenek, az infrastrukturális háttér ésszerűbb keretek között hasznosuljon, az irányítás hatékonyabb legyen. Az elkövetkező évek magyar felsőoktatásának feladata, hogy az integrált egyetemek az európai képzési térbe szervesen beilleszkedjenek, a bolognai folyamat keretében a felsőoktatási képzési szintek gyökeresen átalakuljanak, amelynek célja egy piacképesebb, az Európai Unió országaival kompatibilis képzési struktúra kialakítása. Lényegében az integrációval „hatékonyabb egyetemi üzemméretet” jönnek létre, míg a bolognai folyamatok integrált egyetemi szervezeti keretek közé történő beillesztésével pedig „versenyképesebb tudásalapanyag” képződhet, a fejlett piacgazdaságok fejlett technológiai és szolgáltatási rendszereihez jobban illeszkedő szemlélet és gyakorlat alakulhat ki a magyar egyetemi képzés területein.

Az Európai Uniónak és a magyar költségvetésnek számos programja fókuszál az egyetemi képzés szervezeti és belső minőségi képzési szintjének átalakítására, korszerűsítésére. A Magyar Universitas Program, amely értelmezhető a magyar felsőoktatás versenyképességi programjaként is, a diákokthoz építéstől, a kollégiumi felújításokig, az infrastruktúra fejlesztéstől a regionális egyetemi tudásközpontok létrehozásáig, számos minőségi váltást szolgáló kezdeményezést támogat. A regionális egyetemi tudásközpontok létrehozását segítő Magyar Universitas Program a világ élvonalába tartozó egyetemi tudásközpontok létesítését, szakterületi és regionális vonzáscentrumok létrejöttét segíti. Ennek keretében olyan egyetemi tudásközpontok létrehozatala a cél, amelyben a kiemelkedő és fókuszált K+F tevékenységet folytatnak, intenzíven együttműködnek az iparral és az innovációs szervezetekkel, működésük erősíti a vállalkozások K+F tevékenységét, regionális klaszterek magját képezik, gyorsítják a régió technológiai és gazdasági fejlődését és javítják az ország versenyképességét. A támogatott tudásközpontok adatait a 3. számú táblázat tartalmazza.

A magyar költségvetési és európai uniós források egyetemi tudásközpontokat támogató preferenciái ellenére azonban célszerű követelmény az egyetemek, a tudásközpontok piacosítása, azaz a felsőoktatási intézmények kutatási és oktatási tevékenységet végző gazdasági társaságokká válása. A közösségi és magyar költségvetési források egy kezdeti investícióként célszerű, hogy minél jobban

hasznosuljanak, ám az egy így életre hívott egyetemi tudásközpontoknak a munkaerő piaci, szolgáltatási és gazdasági területen egyaránt versenyképes, piacképes kibocsátással, azaz szakember képzéssel, és kutatási eredmények felmutatásával indokolt, hogy a hosszabb távú, önálló működőképességüket bizonyítsák. Az állam, a költségvetés, az Európai Unió így hosszabb távon már nem, mint támogató, nem mint költségvetési-közösségi forrást biztosító vesz részt a rendszer működtetésében, hanem mint piacsabályozó illetve az oktatási és kutatási piacot felügyelő „hatóság”-ként működik. Az egyetemi tudásközpontoknak célszerű már a működés, sőt a pályázat során is külső magántőke allokációra sort keríteni, majd a működés során olyan piaci árbevételeket realizálnia, amelyből az integrált szervezeti struktúrájú, az európai felsőoktatási térben kompatibilis magyar egyetemek hosszabb távon, önállóan is működőképesekek maradnak.

A magyar innovációs törvény szerint kívánatos cél, hogy a kutatási, fejlesztési eredményekből globálisan értékesíthető termékek és szolgáltatások legyenek. Ennek jegyében a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció révén segítséget kapjon a magyar gazdaság a fenntartható fejlődéshez. A formálódó Nemzeti Fejlesztési Terv prioritása – az előbbiektől – nem más, mint a szellemi tőke működtetésével mind nagyobb hozzáadott érték előállítását történjen meg a magyar gazdaságban.

A külső erőforrás vezérelt magyar piacgazdasági átmenet velejárója – értelemszerűen -, hogy a technológiai kapacitások korszerűsítése alapvetően külföldi tőke révén valósult meg. Napjainkban a további kitörési pontokhoz azonban egyre inkább az a helyi tudás szükséges, amely világviszonylatban is versenyképes. Az egyetem, az akadémiai-kutatóintézeti környezet az a tudásbázis, amelyiknek mind nagyobb szerepe lesz a hazai technológiai kapacitások versenyképességének fenntartásában, illetve új típusú tartalommal való feltöltésében. A brit felsőoktatási rendszer tapasztalatai szerint a felsőoktatás reformfolyamatait kikényszerítő tényező, hogy látványosan csökkennek az alacsony képzettségűek elhelyezkedési lehetőségei. Ugyanakkor egyre több diplomásnak kell diplomához nem kötött állásokat betöltenie. A Nagy-Britanniában tapasztalható munkaerő piaci túlkínálat a feltörekvő közép-európai országokban, így Magyarországon is érzékelhető.

A magyar innovációs törvényből fakad, hogy szükség van a középtávú tudomány-technológiai- és innovációs stratégiára is. Magyarországon stratégiai cél, hogy erősödjön az ipar és az egyetemek közötti kapcsolat, javuljon a kisvállalkozások innovatív képessége. A kiképzett diplomások a vállalati munkaerő-piaci igényekhez igazodjanak mint létszám összetételükben, mind pedig képzettségi szintjükben. A biotechnológia, az info-kommunikációs technika, a mobil telekommunikáció negyedik generációs tesztterületének fejlesztése továbbra is kiemelt szerepet kap. Ezáltal a kis- és közepes vállalatok szoftver fejlesztői feladatokat kaphatnak. Az elképzelések szerint,

Magyarország a logisztikai szempontok mellett specifikus, a lokális előnyöket, a képzett szakembereket, az innovációs klímát, és a tudásalapú infrastruktúra igen hatékony ötvözetét tudja majd kínálni, mint igazi XXI. századi tőkevonzási feltételt.

A K+F TEVÉKENYSÉG PÉNZÜGYI HÁTTERE

A K+F tevékenység olyan szellemi hozzáadott értéket jelent, amely a gazdaság versenyképességének mára már az egyik legfontosabb tényezője. Ha az Európai Unió és az Egyesült Államok K+F helyzetét nézzük, akkor megállapítható, hogy Amerikában a kutatás-fejlesztési irányultságú befektetések bővülése és az éves növekedési ráta is jelentősen meghaladja az EU átlagot, tehát Európa lemaradásban van. Magyarországon a helyzet viszont még kedvezőtlenebb. Az állami költségvetés – a növekvő hiány és államadósság problémák miatt – nem áll olyan mértékben a K+F tevékenység mögött, mint amennyire a K+F tevékenység nemzetgazdasági versenyképességhez való hozzájárulása indokolná. A 2004-ben bevezetett innovációs járulék újraelosztása sem változtatta meg jelentősen a hozzájutást a kutatás-fejlesztési forrásokhoz. Megfelelő színvonalú oktatás nélkül, ami az emberi erőforrás oldaláról garantálja a feltételeket a kutatás-fejlesztéshez, a K+F tevékenység bővítése nem képzelhető el. A likviditási problémákkal küszködő magyar egyetemek többségénél a K+F tevékenységre- és a valóban minőségi szakemberképzésre koncentráció egyaránt nehézségekkel terhelt.

A hazai cégek viszont nem elég tőkeerősök, ezért az anyagi és humán lehetőségeik erősen korlátozzák azt, hogy a K+F tevékenységüket hangsúlyosabbá tegyék. Az erősen kutatásigényes ágazatokban, mint például a gyógyszeriparban, az innováció a stratégia hangsúlyos része kell, hogy legyen a versenyképesség megőrzése érdekében. A magyar cégek ezeken a területeken csak akkor érhetnek el helyzeti előnyt, ha a bevételeikből még többet fordítanak a kutatás-fejlesztési tevékenységre, és még hatékonyabban használják fel az Európai Unió támogatási kereteit. A magyar költségvetésnek a jelenleginél hatékonyabb adópolitikai lépésekkel indokolt támogatni a kutatás-fejlesztési tevékenységre koncentráció vállalatokat.

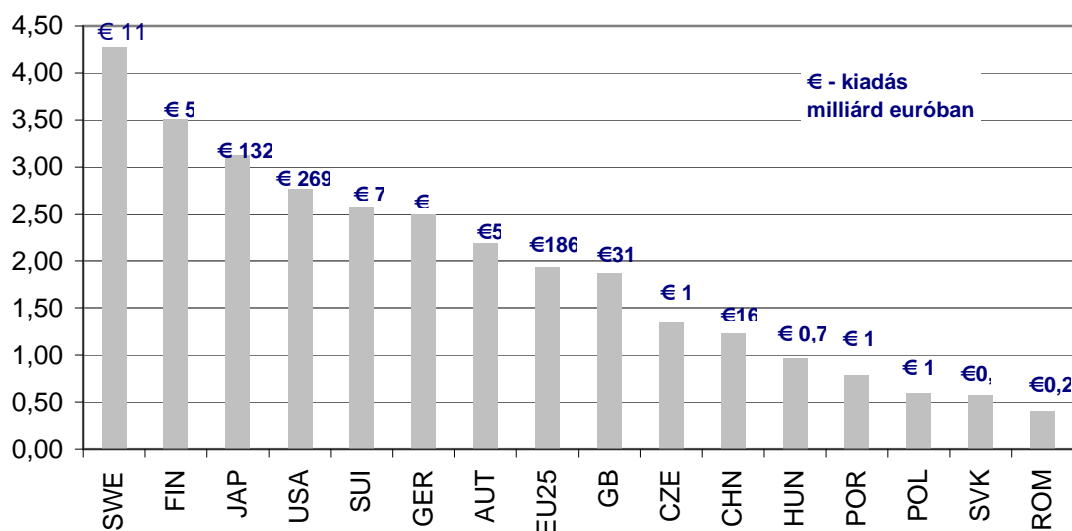
Ténykérdés, hogy a magyar gazdaság nemzetközi versenyben való helytállásának egyedüli

esélye a kutatás-fejlesztési tevékenység dominanciájára épülő ipari- és szolgáltatási üzletágak meghatározó jelenléte a GDP előállításban. A magyar tudásipar potenciális teljesítményei azonban pénzügyi oldalról behatároltak. Magyarországon ezer munkavállalóra fele annyi kutató jut, mint Nyugat-Európában, és a támogatások mértéke is eltörpül a fejlett gazdaságok hasonló mutatói mellett. 2005-ben várhatóan a GDP 0,94 százalékát fordítja Magyarország K+F-re, míg 2004-ben a 12 tagú euró-zóna 1,98, az Egyesült Államok 2,80, Japán pedig 3,06 százalékos GDP arányos támogatást mutatott fel. Az európai innovációs mutatók összesítésében hazánk csupán a 24. helyen található, bár az innovációs kiadások jelentős részét a hazai vállalatok általános költségként számolják el.

Az Ecostat 2003-es adatokra támaszkodó jelentése szerint az unió a nemzeti össztermékének csupán az 1,93 százalékát költi kutatásra és fejlesztésre, ami jócskán alulmarad – mint korábban is kifejtettem – a az Egyesült Államok 2,76, illetve Japán 3,12 százalékaival szemben. Bizakodásra adhat azonban alapot, hogy Európában az elmúlt négy évben évi 4 százalékkal nőttek a K+F tevékenységre fordított kiadások, szemben az USA (+2,2%) és Japán (+2,7%) növekedésével szemben. Az Európai Unió – mint az 5. számú ábra mutatja – nem egységes a K+F tevékenységre fordított kiadások tekintetében. Legtöbbet a skandináv országok, legkevesebbet az újonnan csatlakozott országok költenek a K+F kiadásokra. Magyarországon 1998 és 2003 között 11 százalékkal emelkedtek a hazai kiadások, akárcsak Észtországban, míg Szlovákia és Lengyelország ma egyaránt kevesebbet költ, mint öt évvel ezelőtt. Ezek a tendenciák az Európai Unió régi- és új tagjainak hosszú távú világpiaci versenyképességét alapvetően befolyásolják.

Az Európai Unió a lisszaboni stratégiájában azt a célt tűzte ki, hogy az EU 2010-re a világ gazdaság legversenyképesebb térségévé váljon. Ennek érdekében a GDP 3 százalékát kívánják átlagban fordítani a K+F kiadásokra. A 2004 évi bővítés következtében az Európai Unió jelenlegi és közeljövőben várható gazdasági versenyképessége, és ennek tükrében a költségvetési helyzete alapvetően befolyásolja a K+F tevékenységre fordítható kiadások összegét és arányát.

Kutatás-fejlesztés a GDP százalékában (2003)

A NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM – MINT TUDÁSKÖZPONT – TÖREKVÉSEI A GAZDASÁGI FEJLŐDÉS ÉRDEKÉBEN

A Magyar Universitas Program keretein belül a Regionális Egyetemi Tudásközpont alprogram egyik kedvezményezettje a 4 egyetemi- és 3 főiskolai karral rendelkező Nyugat-Magyarországi Egyetem. A tervek szerint az egyetem és a helyi vállalkozások együttműködésével regionális tudásközpont jön létre Sopronban. A projektet az Oktatási Minisztérium 1,1 milliárd Forinttal támogatja. Erdő- és fahasznosítással foglalkozó regionális egyetemi tudásközpont kezdi meg működését az egyetem és több vállalkozás együttműködésével 2005-ben. Az egyetemi tudásközpont, amely tudományos és technológiai innovációs központ funkciót tölt be, olyan jellegű kutatásokat és fejlesztéseket végez majd, amelyeket a vállalkozások hasznosítani tudnak a piaci tevékenységükben. Nyugat-Magyarországi Egyetem „klasszikus” erdő- és faipari mérnöki karainak tudásközpontjában az ország erdészeti kutatásainak meghatározó kutatóbázisa alakul ki, amely a Nemzeti Erdőprogram tervezési koordinációját is ellátja. A másik résztvevő, a Faipari Mérnöki Kar pedig az ország egyetlen, faiparral és fahasznosítással foglalkozó kutatóbázisa. A tevékenysége felöleli a faanyagtudomány, a fafeldolgozás és fatermék tervezés, a gyártás valamennyi munkaterületét.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem soproni székhelyű mérnöki karai mellett, a küldetéséből fakadóan más formában ugyan, de a tudásalapú társadalom térnyerésének érdekében folytatja a 10 éves közgazdász-képzési jubileumát ünneplő Közgazdaságtudományi Kar „a vállalkozás fejlesztések indirekt

szabályozására” vonatkozó nemzetközi kutatási projektjét. A kutatást a Pénzügytan-Számvitel Intézet koordinálja. A „soproni közgazdasági-pénzügyi műhely” kutatási projektjének célja, hogy a feltörekvő piacgazdaságok kis- és középvállalkozásainak pénzügyi státusait és finanszírozását elemezze. A kutatás során a kelet-európai piacgazdaságok és a fejlett gazdasággal rendelkező EU-tagállamok periférikus térségeiben lévő kis- és közép-vállalatok finanszírozását összehasonlító elemzését is elvégezzük. Az említett nyugat-európai és kelet-európai vállalkozói körre ugyanis egyaránt jellemző a tipikus tőkehiány, a gyenge versenyképesség, és a nehézkes érdekérvényesítő képesség. A nemzetközi projekt résztvevői: a Walesi Glamorgam Egyetem (Prof. Dr. Leslie Hobson DSc., Prof. Dr. Atsede Woldie PhD.), a Poznani Közgazdasági Egyetem (Prof. Agnieszka Krymarys-Balcerzak), Uzsgorodi Nemzeti Egyetem (Prof. Dr. Bolykó Miklós DSc. akadémikus, Dr. Szopkó László DSc. akadémikus, Prof. Dr. Almásy Sándor DSc, Dr. Almásy Ljudmilla PhD., Nyugat-Magyarországi Egyetem (Dr. h. Andrásy Adél CSc., Dr. h. Lentner Csaba CSc. dékán-helyettesek). A kutatási projektünk egy össz-európai tengelyen helyezkedik el, a fejlett piacgazdaság periférikus pozícióba került régiójától, a közép-európai újonnan csatlakozott EU tagállamokon keresztül, az EU tagságban érdekelt Ukrajna térségéig bezárólag. A kutatási projektben úgy ítéljük meg, hogy az így felvázolt össz-európai térség tudományos kutatást végző egyeteminek szellemi műhelyei, tudásközpontjai a vállalkozásokat támogató pénzügy-politikai eszközök tanulmányozásával, összehasonlításával, a vállalkozások pénzügyi státusainak elemzésével azokat a problémákat amelyek a multinacionális cégek „levonulását”

követően Wales egyes térségeiben gazdasági és társadalmi problémákat okoznak, Lengyelországban és Magyarországon a befektetéseiket tekintve minőségi váltás küszöbén „generáció váltási” nehézségeket jelenítenek meg, illetve Ukrajnában, ahova a multinacionális cégek tőkeinváziója elkezdődött össz-európai problémát jelentenek. A problémák megoldására a megoldási módszereket is ezért közösen kell kutatni. A kutatás jelenlegi szintjén azon az állásponton vagyunk, hogy a vizsgálatba bevont térségekben és országokban a szakképzési szint emelésével, a helyi társadalom anyagi- és kohéziós erejének növelésével lehet a jövedelmi pozíciókat javítani, a társadalmi konfliktusokat elkerülni. A külső tőkebefektetések tekintetében célszerű a minőségi, a hosszabb letelepedést segítő tőkevonás munkaerő-piaci és állami pénzügyi-politikai eszközeit preferálni, az egyetemeknek, mint tudásközpontoknak a hathatós működtetésével. Az egyes térségek gazdasági alapjait jelentő multinacionális cégek mellett indokolt a helyi kis- és középvállalkozói réteg költségvetési támogatása és a nemzetközi nagyvállalatok működésébe történő minél nagyobb mértékű integrálása. Az egyetemek, mint tudásközpontok a kiképzett munkaerő képzési-felhasználhatósági színvonalának emelésével ebben hathatósan közreműködhetnek.

A nemzetközi projekt eddigi tudományos közleményei:

- Atsede Woldie: *Evidence on Nature and Quality of Relation between SMEs and Banks (Case of Poland and Nigeria)*, 2004. március, NYME-KTK előadás
- Csaba Lentner - Rita Farkas: *Kritische Punkte der Wirtschaftsentwicklung in Ungarn, Strukturen im Wandel, 2004.*, Pp. 7-17.
- Andrásy Adél: *A magyar agrárgazdaság jövedelmezőségi és finanszírozási viszonyai*, Nyugat-

Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Tudományos Konferencia Kötet, Sopron, 2004. Pp. 1-15.

- Andrásy Adél: *A magyar mezőgazdaság jelene és jövője az Európai Unióhoz csatlakozásunk tükrében*, MTA Biológiai Kutató Intézet, Szeged, 2003. Pp. 1-7.

- Andrásy Adél, Agnieszka Krymarys-Balcerzak, Lentner Csaba, Atsede Woldie: *A kis- és középvállalkozások finanszírozása, különös tekintettel a magyar és a lengyel viszonyokra*, NYME ETK, 2005.

- Lentner Csaba: *A "magyar modell" – változó pénzügyi és társadalmi erőterben*, Valóság, Budapest, 2004. 11. szám. Pp. 74-89.

- Lentner Csaba: *A hazai vállalkozásokat erősítő gazdasági programok társadalmi hatásai – az egzisztenciahiteltől a Széchenyi Tervig*, Valóság 2002. 8. sz. Pp. 60-68.

- Lentner Csaba: *The Hungarian big companies in East-Central-Europe*, Sesiune de comunicari stintifice cu participare internationala „Lumea financiara – Prezent si Perspective”, 2004. nov, Cluj-Napoca, Pp. 50-58.

Felhasznált szakirodalom:

1. Felsőoktatás és felsőoktatás kutatás 2003., KSH Budapest

2. Az élethosszig tartó tanulás, 2004. KSH Budapest

3. Dr. Kövesi János- Herbály-Tóth Zsuzsanna-Szabó Tibor: *Piacgazdasági megközelítések az állami egyetemek modernizációjában*, In: *Tudásalapú társadalom-tudásteremtés-tudástranszfer- Értékrendváltás c. konferencia kiadvány*, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, 2005. május, pp. 21-28.

4. Peter Dolton – Tsunk-Ping Chung: *The rate of return to teaching: How does it compare to other graduate jobs? National Institute Economic Review*, No. 190, October 2004.

Ábrák és táblázatok:

Megnevezés	1999	2000	2001	2002	2003	2004 I.-II. n.év
Áruk, egyenleg	- 2044	-3180	-2496	-2203	-1556	-1193
Szolgáltatások, egyenleg	816	1207	1625	542	-202	-354
- ebből Idegenforgalom, bevétel	3359	3752	4224	3448	3029	1199
- ebből Idegenforgalom, kiadás	1450	1507	1628	1819	1788	839
- Idegenforgalmi egyenleg	1909	2245	2596	1629	1241	359
Folyó fizetési mérleg egyenlege	-3531	-4380	-3613	-4974	-3374	-3825

Forrás: MNB, Statisztikai főosztály, 2004.

Megj.: Folyó fizetési mérleg egyenlege 2005-ben a PM szerint: 4,6 – 4,9 mld. euro

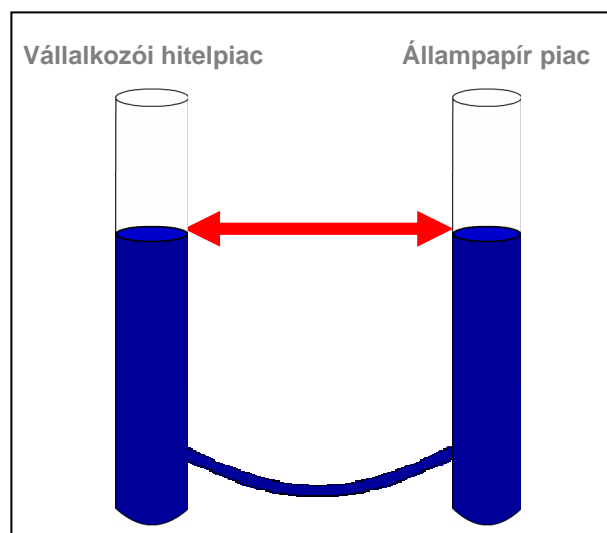
1. sz. táblázat: Fontosabb fizetési mérleg adatok 1999. – 2004. I. II. negyedév, Magyarország, millió euró

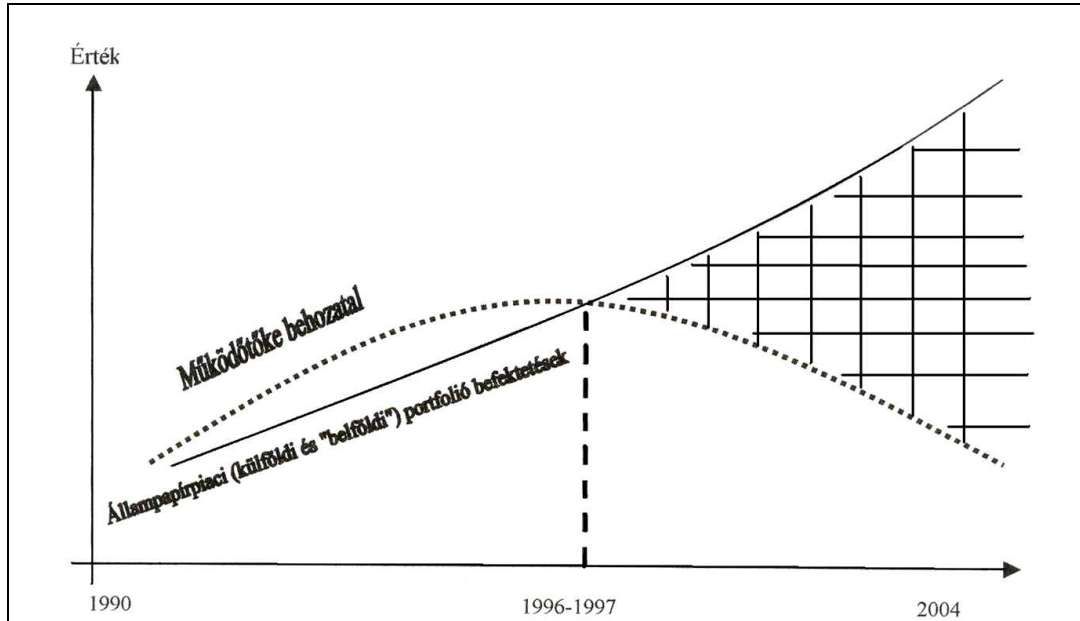
Forrás: Prof. Huszti Ernő c. egyetemi tanár: „A makropénzügytan alapjai” című könyve alapján modellezte: Dr. Lentner Csaba. Sopron, 2004.

1 sz. ábra: A CROWDING OUT EFFECT (napjainkban)

Forrás: Dr. Lentner Csaba. Sopron, 2004. (saját modellezés)

2. sz. ábra: Közlekedőedény effektus (a jövőre nézve, mint cél)

Forrás: Lentner, 2004, saját modell

3. sz. ábra: A Magyarországra irányuló portfólió- (állampapírpiacon) és működő-tőke befektetések empirikus közelítésű elvi függvényei

Megnevezés	1995	2000	2002	2003
Hallgatók száma az összes tagozaton	195 512	327 289	381 560	409 075
Ebből:				
szakképzés ^{a)}	–	3 464	6 128	7 219
egyetemi szintű oktatás	70 153	113 513	124 606	133 274
főiskolai szintű oktatás	109 412	181 527	216 581	233 673
szakirányú továbbképzés	12 565	22 033	26 815	27 074
doktori (PhD-, DLA-) képzés	..	6 752	7 430	7 835
Hallgatók száma a nappali tagozaton	132 923	183 876	203 379	216 296
Ebből:				
szakképzés ^{a)}	–	2 835	5 132	5 917
egyetemi szintű oktatás	61 169	91 822	99 763	105 927
főiskolai szintű oktatás	68 372	84 224	93 392	98 983
szakirányú továbbképzés	–	447	326	460
doktori (PhD-, DLA-) képzés	3 382	4 548	4 766	5 009
Oklevelet szerzettek összesen, fő	26 237	46 978	50 505	52 812
Ebből nappali tagozaton, fő	20 024	29 843	30 785	31 929
Oktatók száma összesen, fő	18 098	22 873	23 151	23 288
Ebből főállású, fő	14 975	15 649	16 404	16 771

^{a)} Akkreditált felsőfokú képzés

Forrás: KSH, 2004

2. sz. táblázat: A felsőfokú oktatás főbb adatainak alakulása

Egyetem	Régió	Projekt címe	Támogatás összege (e FT)
Debreceni Egyetem	Észak-Alföld	Csúcstechnológiák a Debreceni Egyetem vonzáskörzetében: genomikai, nano- és biotechnológiai alkalmazások	1.700.000
Szegedi Tudományegyetem	Dél-Alföld	Dél-Alföldi Neurobiológiai Tudásközpont (DNT): Terápiás célú idegrendszeri kutatások a molekulától az integrált idegrendszeri működésig	1.700.000
Semmelweis Egyetem	Közép-Magyarország	Molekuláris és info-bionikai kutatások a medicinában	1.600.000
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyarország	Elektronikus Jármű és Járműirányítási Tudás Központ	1.500.000
Miskolci Egyetem	Észak-Magyarország	Tudásintenzív mechatronikai és logisztikai rendszerek	1.400.000
Nyugat -Magyarországi Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Erdő és Fahasznosítási Regionális Egyetemi Tudásközpont létrehozása és működtetése	1.100.000

Forrás: OM., Magyar Universitas Program, 2005.

3. sz. táblázat: Támogatott regionális egyetemi tudásközpontok

4. sz. ábra: A pénzügyi projekt európai tengelye